

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА У США

Розглянуто та проаналізовано стан і тенденції розвитку спеціалізації аграрного виробництва в США

Сільському господарству країн з розвинутою ринковою економікою притаманний високий рівень спеціалізації і концентрації виробництва з постійним поглибленням цих процесів за рахунок інтенсифікації галузі.

У Сполучених Штатах Америки спеціалізація господарств визначається головною товарною галуззю, питома вага якої в структурі грошових надходжень становить не менше 50 %. У 2002 році з 2 млн. 129 тисяч американських ферм на виробництві зерна спеціалізувалися 15 %, іншої продукції рослинництва – 25,5, м'яса великої рогатої худоби – 37,0 та на виробництві іншої продукції тваринництва – 22,5 %. Серед різних типів ферм виділяються так звані надвеликі сімейні, представлені спеціалізованими підприємствами з виробництва м'яса птиці, фруктів, овочів, яловичини і свинини. Таких підприємств у країні нараховувалося 58,4 тис. одиниць, або 2,6 % від загальної кількості ферм. Вони виробили 36,8 % валового грошового доходу, що на 2,3 % більше, ніж одержали його 2 тис. дрібних ферм (92,8 % загальної їх кількості) [3].

Частка великих вузькоспеціалізованих підприємств у виробництві продукції вищої якості найбільша, що забезпечує високу ефективність господарювання. Товарна спеціалізація проявляється в розвитку спеціалізованих господарств – молочне і м'ясне скотарство (забій худоби спеціалізованих м'ясних порід забезпечує 85 % виробництва яловичини в країні), яєчне і м'ясне птахівництво, яке великою мірою залежить від способів використання кінцевої продукції.

Важливим фактором підвищення

ефективності сільськогосподарського виробництва в цій країні стала регіональна спеціалізація. Виробництво продукції тут зосереджено в районах з сприятливими природно-економічними умовами, що забезпечує одержання максимальної її кількості з мінімальними витратами ресурсів і капіталу. В країні історично сформувалися чітко виражені зони спеціалізованого виробництва, або так звані пояси. Вирощування пшениці, наприклад, зосереджено в Північних і Південних Рівнинах на родючих землях, вирощування кукурудзи й виробництво свинини – в штатах Кукурудзяного поясу, виробництво м'яса птиці – в південно-східних штатах країни, де багато дешевої робочої сили, а теплий клімат сприяє будівництву пташників полегшеного типу, що суттєво знижує витрати. Межі ареалів вирощування сільськогосподарських культур чітко визначаються ґрунтовими характеристиками, кількістю опадів, сумою температур тощо.

Для спеціалізації сільськогосподарського виробництва цієї країни характерний високий рівень концентрації – майже 50 % кожного виду продукції виробляється в кількох штатах. Основну кормову культуру – кукурудзу – вирощують у 41 штаті країни. Однак 50 % валового її збору припадає на штати Кукурудзяного поясу (Айова, Іллінойс, Індіана, Огайо) та 16 % – на Приозерні Штати (Міннесота, Вісконсін і Мічиган) [1].

Зернове господарство США характеризується високим рівнем спеціалізації і концентрації виробництва. Лише за останніх 20 років вдвічі скоротилася кількість ферм, які вирощують кукурудзу на зерно, пшеницю та сою. За цих умов валовий збір кукурудзи збільшився на 26 %, пшениці –

на 37 і сої – на 45 % за рахунок підвищення урожайності цих культур [1].

Головну продовольчу культуру країни – пшеницю – вирощують у 42 штатах, але 52 % її валових зборів припадає на 6 штатів Великих Рівнин (Південна Дакота, Північна Дакота, Небраска, Канзас, Оклахома і Техас).

Третьою за розмірами посівних площ і обсягами виробництва зерновою культурою є соя, яка повністю використовується на корм худобі. Майже 70 % валового збору цієї культури припадає на три штати, при цьому в двох з них – Техасі та Канзасі – виробляється її 55 %.

Особливо високий рівень регіональної спеціалізації спостерігається на виробництві овочів і фруктів. У штатах Каліфорнія, Флорида, Техас, Арізона та Нью-Йорк зосереджено 70 % валового виробництва овочів, а в штатах Вашингтон, Каліфорнія, Мічиган і Нью-Йорк – 65 % плодів. Майже 50 % картоплі одержують у штатах Айдахо, Мен і Вашингтон [1].

У плодоовочевому підкомплексі та картоплярстві виділяються спеціалізовані підприємства з виробництва свіжої і переробленої продукції, зростає кількість спеціалізованих господарств з виробництва продукції залежно від конкретного призначення, специфіки й методів її переробки, наприклад, молока – для приготування масла, сирів, заморожених десертів; м'яса – приготування ковбас, копченостей, консервів та іншої м'ясної продукції; зерна – для виробництва готових сніданків, кондитерських та хлібобулочних виробів.

У спеціалізованих зонах виробництва плодоовочевої продукції зосереджені переробні підприємства, які разом з великими спеціалізованими плодоовочевими підприємствами утворюють агропромисловий плодоовочевий підкомплекс з виробництва, заготівлі, переробки, транспортування, зберігання і реалізації овочів та плодів і продуктів їх переробки.

Вузькоспеціалізованою галуззю в країні є молочне скотарство. Тут майже все дійне стадо укомплектовано коровами голштинно-

фризької породи, яка має високий генетичний потенціал і пристосована до індустриальних технологій. Воно розвивається на основі всебічної інтенсифікації галузі. Незважаючи на те, що поголів'я корів у 2000 р. дещо скоротилося проти 1990 р., за рахунок підвищення їх продуктивності за цей же період з 5096 кг до 7767 кг молока валове його виробництво зросло від 55,2 млн. тонн до 89 млн. тонн. Галузь відзначається високим рівнем господарської спеціалізації. Кількість ферм, спеціалізованих на виробництві молока, зменшується, а концентрація поголів'я корів у них зростає. Якщо в 1964 році нараховувалося 1226 тис. ферм, що займалися виробництвом молока, в 1978 році – 312 тис., в 1982 році – 278 тис., то у 2000 році їх число скоротилося до 91 тис. одиниць, а поголів'я корів у середньому на одну ферму зросло з 13 до 54 голів. За цей же період питома вага ферм з поголів'ям 100 корів і більше зросла на 12,4 %, а з поголів'ям 500 корів і більше – на 8,5 %. Частка спеціалізованих ферм у реалізації молока досягла 96 % [2].

Значного поширення у даній країні набув процес спеціалізації в технологічній формі через відмежування ряду важливих функцій від молочних ферм до спеціалізованих фірм. У самостійні виробничі процеси виділилося штучне осіменіння корів, облік продуктивності і племінних якостей тварин, формування структури стада, виробництво комбікормів, збір й транспортування молока, технічне обслуговування та матеріально-технічне забезпечення.

У США функціонують три великих регіони виробництва молока. Це, зокрема, Приозерні штати (Висконсін, Міннесота, Мічиган), північно-східні (Нью-Йорк, Пенсильванія та інші – всього 11 штатів) і штат Каліфорнія, в яких зосереджено понад 60 % поголів'я корів і така ж кількість виробництва молока. Разом узяті ці регіони називають ще Молочним поясом, для якого характерним є високий рівень спеціалізації ферм, їх укрупнення з концентрацією поголів'я та підвищення продуктивності тварин. Якщо в штаті Пенсильванія у

1964 році нараховувалося 43 тис. ферм, спеціалізованих на виробництві молока, то в 2000 році їх стало лише 9,6 тис., або відбулося скорочення в 4,5 разів. Поголів'я корів за вказаний період зменшилося з 791 тис. голів до 617 тис. голів. Незважаючи на це, валове виробництво молока зросло з 7,3 до 11,2 млн. фунтів, або в 1,6 разів за рахунок підвищення надоїв молока від однієї корови з 4350 до 8000 кг за рік [1].

У Молочному поясі виробництво молока базується на традиційних невеликих сімейних фермах із середнім поголів'ям 40-80 корів. Даний пояс є провідним у виробництві молока в країні, хоча питома вага його в загальному обсязі виробництва цієї продукції починає знижуватися. Це зумовлено тим, що в західних, південно-західних та південно-східних штатах зростає кількість ферм з поголів'ям від 3 до 12 тис. корів. Це справжні "фабрики молока" з промисловою технологією виробництва на купованих кормах.

Ферми, що спеціалізуються на виробництві молока, об'єднуються у спеціальні зони разом з молокозаводами на основі ринкових угод, які затверджуються міністерством сільського господарства США за згоди 2/3 фермерів, власників молокозаводів та оптових торговців, що продають молочну продукцію в даному поясі. Такі угоди зобов'язують кожну сторону виконувати певні умови. Молокозаводи та оптові покупці мають гарантувати фермерам рівень закупівельних цін, що встановлюються за згодою сторін з урахуванням кон'юнктури ринку. Фермери зобов'язані постачати обумовлену кількість продукції відповідної якості в зазначені строки.

Фермери-постачальники молока об'єднуються здебільшого в кооперативи, які займаються переробкою і реалізацією молока й молокопродуктів, матеріально-технічним постачанням та надають інші послуги. Кооперативна система в молокопродуктовому підкомплексі має складну інтеграційну структуру. Фермери одного ринкового округу об'єднуються в первинні кооперативи, а останні, розташовані в одному штаті,

створюють кооперативне об'єднання, яке входить у загальнонаціональну спілку як найвищу ланку кооперативної системи.

Спеціалізація м'ясного скотарства має комплексний характер і найбільш виразно проявляється в трьох формах: галузевій, технологічній (постадійній) та регіональній. Галузева форма спеціалізації найбільш поширена в скотарстві та птахівництві. При цьому відбулося відокремлення м'ясного скотарства від молочного та м'ясного птахівництва від яєчного з утворенням самостійних галузей тваринництва.

По-стадійна форма спеціалізації зародилася внаслідок поділу праці за стадіями технологічного циклу. Сутність її полягає в тому, що підприємство спеціалізується на виконанні однієї виробничої операції в єдиному технологічному процесі виробництва готової продукції. В м'ясному скотарстві сформувалося два типи спеціалізованих підприємств: утримування корів спеціалізованих м'ясних порід й вирощування телят для відгодівлі та заключна відгодівля молодняку. Господарства першого типу – ферми і ранчо – мають у наявності великі площі пасовищних угідь, на яких вирощують молодняк на підсосі протягом 7-8 місяців з наступним дорощуванням його до 1 року. У країні нараховується 646 підприємств першого типу, де утримуються майже 40 млн. м'ясних корів. Половина цього поголів'я знаходиться на фермах і ранчо з кількістю корів понад 100 голів. Близько 20 % репродуктивного стада зосереджено на підприємствах з поголів'ям понад 500 корів.

Підприємства другого типу являють собою здебільшого відкриті майданчики, де проводиться заключна відгодівля молодняку, який надходить живою масою 270-300 кг і при набутті через 3-4 місяці маси 420-500 кг направляється на забій. Таких підприємств у країні нараховується понад 160 тис., вони відгодовують щорічно майже 25 млн. голів худоби. При цьому спостерігається велика диференціація ферм за концентрацією відгодівельного поголів'я. Так, 10 % найбільших підприємств з наявністю на відгодівельних

майданчиках понад 1000 голів тварин реалізують на м'ясо 70 % усього відгодівельного поголів'я. Разом з тим, найчисельніша група невеликих ферм з поголів'ям худоби до 100 голів постачає на забій тільки до 10 % загального поголів'я тварин [1].

У свинарстві постадійна спеціалізація набула поширення в трьох типах господарств, у виробничій структурі яких поєднуються обидві або переважно одна з двох основних стадій технологічного циклу: перший – з повним циклом виробництва від одержання молодняку до заключної його відгодівлі; другий – репродукторні підприємства, що спеціалізуються на вирощуванні порослят, яких реалізують відгодівельним господарствам; третій – підприємства, що спеціалізуються лише на заключній відгодівлі тварин, закупаючи їх у підприємств другої групи. Число свинарських ферм щорічно зменшується. У 2001 році їх кількість скоротилася до 70 тис. одиниць проти 700 тис. одиниць у 1980 році, або в 10 разів. Невеликими вважаються ферми з поголів'ям свиней до 100 голів, великими – в яких нараховується понад 5 тис. свиней. Більшість свиноферм у країні невеликі і виробляють лише 1 % м'яса свинини. Великі ферми з поголів'ям свиней за 5 тис. голів становлять лише 2,7 % загальної їх кількості, але виробляють 52,5 % м'яса свинини [2].

Найбільшого поширення технологічна спеціалізація набула в м'ясному птахівництві при вирощуванні бройлерів, де виробничий цикл поділено на кілька стадій – виробництво племінних яєць, інкубація, вирощування добатьківського і батьківського стада та добових курчат, забій і переробка продукції, приготування комбікормів тощо. Тут сформувалася типова організація виробництва

бройлерів, за якої початкові й кінцеві стадії технологічного циклу функціонують під безпосереднім контролем великих фірм-інтеграторів. Центральну стадію – вирощування бройлерів – здійснюють ферми під безпосереднім контролем і матеріально-технічним забезпеченням фірми.

У США нараховується близько 300 таких фірм, з кожною з яких за контрактами пов'язано десятки й сотні підприємств, що спеціалізуються на вирощуванні бройлерів, куди фірма постачає добових курчат та комбікорми і звідки вивозить відгодованих бройлерів. За період з 1978 по 2000 рік кількість ферм з вирощування бройлерів у країні скоротилася майже на 10 %, а обсяг реалізації останніх за цей же період у розрахунку на одну ферму зріс приблизно на 20 %.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Спеціалізація в сільському господарстві США. Аналітична довідка. – К.: УНДНТІ, 1999 – 25 с.
2. Черняков Б.А. Роль и место крупнейших сельскохозяйственных предприятий в аграрном секторе США // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий – 2001. – № 5. – С. 9-12.
3. Tabl 55/ Summary by Size of Farm: 2002.

КАНІНСЬКИЙ П.К. – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу Національного наукового центру “Інститут аграрної економіки”